

Sait Çetinoğlu: Özgürlüğün Yara İzleri

Posted on 17/08/2026

Politik mülteci Nurten Kırmızıgül'ün Philippe Frossard ile yaptığı “Özgürlüğün Yara İzleri”[\[1\]](#) başlıklı uzun söyleşisi coğrafyamızdaki birkaç devreyi kapsayan uzun bir dönemin suç kaydının belgelenmesidir. Büyük bölümünün tanığı olsa da, tanığı olmadığı olayları ve suçları da tanıklarından belgeler.

Söyleşinin ana eksenini zulme karşı ayakta kalma mücadelesidir. Direniş manifestosu olarak alınması abartı sayılmamalıdır. Zira Nurten Kırmızıgül'ün yaşamının tanık olduğumuz safhaları direnişin örülmesi ve örgütlenmesi mücadelesidir.

Anılarını “uzak sisin içinde yüzer gibi” sözleriyle nitelendirerek söyleşiye başlar; Asimilasyon aracı yatılı okul eğitim sistemini anlatır. Küçük yaşta katıldığı bu sisteme karşı öfkesi hala tazedir. O yaşında sisteme direnir. Cezalandırılır, Eğitim sistemini, -eğitim demiyelim terbiye- sistemini aparatı öğretmenlerin sistemli yıldırma politikalarını paylaşır. Bu asimilasyon aparatları özenle seçilmişlerdir. Bütün bu zorlukları aşarken anne İmoş yanı başındadır sanki... “Yaşamak ve hayatımı sürdürmekten başka hiçbir hakkım yoktu! Annemin verdiği eğitim sayesinde her durumda olumlu şeyleri görmeye çalıştım. Öğrenmeyi bildiğimizde, her şeyi, herkesten öğrenebilir ve ilerlemeye devam edebiliriz...” Sözleri tevekkülden uzak kelimelerdir.

Söyleşide, Coğrafyamızda işlenen soykırımların birbirleriyle ilintilendirilerek Osmanlıdan günümüze bir suç kaydının listesini okuyucularla paylaşmıştır.

Bütüncül bir tarih perspektifinden baktığınızda olayların birbirleriyle olan bağıntısını net olarak görebiliyor ve olayları birbirlerinden soyutlayamıyorsunuz. Nurten Kırmızıgül bu

belgelemeyi de bütüncül bir tarih perspektifinden yapar. Bu bakımdan Alevilerin Dersimi'ni anlatırken Pontus'ta, Koçgiri de ve Der Zor çöllerindeymiş gibiyizdir. O coğrafyalar da yüzbinlerin kemikleriyle kaplıdır.

Kırmızıgül'ün söyleşisini ayrıca eleştiri ve öneri demeti olarak okumak da mümkün; Zira Kırmızıgül, dünü dile getirirken günümüze ve geleceğe de ışık tutar. Geçmişe sahip çıkar. Geçmişle ilgili bir "ahı - vah"ı yoktur. Kin tutmaz. Geçmişten ders çıkarmıştır. Geçmişe sahip çıkma onun için çok önemlidir. Frossard, Onu ve olguyu şu cümlelerle tarifler ; "Özgür ve gururlu, Nurten gülüyor. En önemli özelliklerini hatırlatmayı da unutmuyor...

Geçmişim benim birikimimdir... Kürt, Alevi, demokrat, sosyalist ve sendikacı!

Köklerine sadık kalıyor. Yaprakları düşmekte olan ama gövdesi asla sarsılmayan kökü derinlerde inatçı bir ağaç gibi. İbrahim Kaypakkaya'nın düşüncelerini etkilemiş olması ve onun kendi fikirlerine varmasına yardım etmiş olması çok muhtemel!"

Frossad'ın altını çizdiği gibi; Nurten'in yaşamında 1968'in efsanevi liderlerinden İbrahim Kaypakkaya'nın ayrı bir yeri vardır. Neredeyse, *İbo*'nun söyleşinin her sayfasına sızdığını söylemek mümkün. Nurten, Kaypakkaya'nın düşüncesine boydan boya bir ömrünü verdiğini rahatlıkla ekleyebiliriz. Frossard ile söyleşisinde olduğu gibi ikili görüşmelerimizde de Kaypakkaya başroldedir. Söyleşide geçen bir 18 Mayıs anması yaşamında önemli bir yer tutar. Onun için, *Anma; unutturmamanın en büyük panzehiridir*. Öfkesini dile getirir; Özellikle 18 Mayıs anmasındaki şiddetin naklinde görüldüğü gibi, bu coğrafyada yaşayanlar ile öldürülenler arasında fark görülmez. Şiddet her iki yana eşit şekilde ve aynı düzeyde uygulanmaktadır; *Ölülerimizi de sildiler Aileleri mezarlarına bile gidemiyor. Unutmamızı istiyorlar*.

Söyleşinin ana öznelerinden biri anne İmoş'tur. İmoş, bir rol model ve direnişin bir sembolüdür. İmoş, Ermeni Soykırımı ve Dersim Soykırımının da önemli tanığıdır. Sürgün

yolunda affa uğramış, tesadüfen hayatta kalmıştır. İmoş'un konvoyu serbest bırakılmış "İki genç Ermeni dışında hepsi. Askerler o ikisini Mazgirt yakınlarında bir tepeye götürmüşler. Silahlarını doğrultup yakın mesafeden kurşuna dizmişler. Annem bu sahneyi her seferinde ağlayarak anlatırdı, üzerinden onlarca yıl geçmiş olmasına rağmen. O an annemin kafasına sonsuza kadar kazınmış. Belki de o sahneye tanıklık ettiğinde küçücük bir çocuk olduğundan. Tam tersine, başına gelen başka felaketlere rağmen, bu olay onu başka etkilemişti. Bu ilk ve temel şok sanki içinde bir şeyi dondurmuş, acı çekme yetisini kaybettirmiş gibi..."

Soykırımda yaralanmış anneleri anlatır. İmoş gibi sessizlik içinde direnirler; "Bir soykırımla yaralanmış anneler hep içlerinde sessiz sessiz kanayan, görünmez bir yara taşırlar." Sessizlik de bir silahtır. Nurten'in savaşı bu kadınların hiç unutulmamasının savaşıdır. İmoş'un kurşuna dizilen o iki genci unutmaması gibi; "Onlar onun kardeşleri gibiydiler. Onlar da aynı yaralanmış insanlığın bir parçasıydılar. İmoş sadece soykırımdan sağ kurtulmuş bir kadın değildi, aynı zamanda sönmeyi reddeden bir ateşti."

Dersim'in dik dağlarının rüzgârlarının. Sonsuza kadar unutulmuş bir trajedinin fısıltılarını taşıdığına inanarak, hatırlamanın/unutturmamanın görevi olduğu düşüncesindedir.

Kuruluşu irdeler. Lozan'la kurulan "Modern" Türkiye'nin, çeşitli ulus ve azınlık milliyetlerden oluşan çok kültürlü coğrafyanın külleri üzerinde kurulduğunun altını çizer; Türk devletinin milli kimliği dille, Türklükle, Türkçe konuşan mezheplerle ve Sünni İslam'la bağdaştırarak bir bakıma dondurduğunu. Bu arada devletin sözde laikleşmiş olmasına rağmen bu dinin hala resmi din olduğunu önemle vurgular. *Dinle uyuşturup milliyetçilikle vuruşturuyor.*

Söyleşi de ekonomik sosyal sorunlar sıralanır, bunların arasında Savaşın neden olduğu sağlık sorunlarını gündeme getirerek Dersim bölgesinde kanserden ölenlerin sayısı başka yerlere göre çok yüksekliğinin nedenlerini tartışır. Savaşın ekolojiye etkilerini sıralar. Günümüze yansımaları örnekler.

Söyleşide, Ermeni Soykırımının hayaletinin dolaştığını söylemek abartı değildir. Yanlış da olmaz. Aşağıda bu konu biraz daha aralanacaktır.

Söyleşide, Coğrafyamızda gerçekleşen katliamların ortak özelliği dile getirilir; Katliamların aynı kaynaktan beslenmesi ve birbirlerine ilham vermesi en önemli özelliklerden biridir. Doğaldır ki; bunlara bağlı olan cezasızlık da katliamları besleyen en önemli motivasyondur. Soykırımın inkarı da katliam eylemlerinin sürekliliğin ve kesintisizliğin nedenlerinin başında gelmektedir.

Çalışma, yukarıda da söylendiği gibi bir özet suç kayıdır ve tarihe not düşmüş, yol gösterici bir kılavuz olarak cesaretle okurlarıyla paylaşmıştır. Öncü bir çalışma olarak geliştirilmesi, eklenmesi ve eleştirilmesi gereken yönleri de bulunmaktadır. Genişletilmesi gereken bir plan sunmuştur. Bitmiş bir çalışma olarak düşünmemek gerekir.

Nurten Kırmızıgül'ün kullandığı “Kürdistan” Türk-Kürt koalisyonunun kolonize ettiği bir coğrafya olan Tarihi Ermenistan'dır. Coğrafyanın bu önemli yönüne dikkat çekilmemesi Tarihi Ermenistan'ın yetim bırakılması gibi duruyor. Oysa, ikili görüşmelerimizde konu gündeme geldiğinde bu coğrafyanın bu gerçeğine vurgu yaptığını eklemem gerekir. Coğrafyanın bu gerçeğine dikkat çekilmesi O coğrafyanın siyasi kimlikli bir ferdi olarak çok önemlidir.

Frossad'ın Ermenilerin Dersim'e sığınmasına dair bir vurgusu bu konuda bir bilgi paylaşımımıza cesaret verdiği düşüncesiyle biraz kalem oynatmak isteriz; Elimizdeki belgelerin ışığında Ermenilerin Dersim'e “sığınma”sı nüanse edilmesi gereken bir efsane olduğu düşüncesindeyiz.

Bazı aşiretlerin yardımlarını inkar etmemekle birlikte katliamlara iştiraklerde önemli rolleri olan aşiretler ve şahsiyetler söz konusudur. Örnek olsun; “Dersim aşiret rüesasından [reislerinden] ve eşkıyayı meşhur eden Karmo Yusuf” Ermeni Soykırımının faillerinden biri

olarak Erzincan Tehcir ve Taktili ile ilgili Divan-ı Harbi Örfi’de yargılanmış ve hakkında idam cezası verilmiştir.[\[2\]](#)

Kemalist dönemin Dersim Mebusu ve Dersim Soykırımı sürecinde idam edilen Seyit Rıza’nın da kayınpederi olan Diyap Ağa, kendisine “sığınan”[\[3\]](#) Sosyal Demokrat Hınçak Partisinin Arapkir’li militanların devlete teslimi ile ilgili Dahiliye Vekaleti arşivinde belgeler bulunmaktadır.[\[4\]](#)

Ermenilerin, “sığınma”- “kurtarma”- “yardım”... gibi Dersim’le ilişkilerinin Ermeni kaynaklarından inceleyen Hovsep Hayreni’nin İncelemesi[\[5\]](#) bu konuda önemli bilgiler sunmaktadır.

İncelemeden birkaç örnek verirsek; Ganimeti kendilerine saklayıp ermeni kaçaklarını yakalama (s 491), Ermenileri Dersim’e ulaştırma yerine Jandarmaya teslim etme. Akıbet bilindiktir; Kurşuna dizme (s 503), Diyap Ağaya “sığınan” Minas Zeybekyan açlıktan ölmüştür (504), Taciz, dayak, haraç (s 505), Ermeni basınında Diyap Ağa da, *Türk Hükümetinin Ermeni Tehciri için yardımını istediği müstesna Kürt aşiret lideridir* diye tanımlanır (s 618) Ermeni mallarını üstüne geçirme (s 619) incelemenin 633. Sayfa ve devamında Diyap Ağa’nın günahları sıralanır.

Denilecektir ki; Diyap Ağa Dersimi temsil etmez. Seyit Rıza Dersim Müdafaa-i Hukuk kurucusu ve yönetim kurulu üyesidir. Bilindiği gibi bu kuruluşlar Cumhuriyet Halk Partisine dönüşmüştür. Sonları trajik olmakla birlikte diğer temsilcilerin de durumu örnek alınacak nitelikte değildir.

Diğer Dersim Mebusları olan Yusuf Ziya ve Hasan Hayri’nin da Pontos Soykırımının aparatlarından birilerinin oluşu da unutulmamalıdır. TBMM Gizli Zabıt Ceridelerinde bunlara ilişkin bolca malzeme mevcuttur. 3-4-5 Ekim 1921 Günlü zabıtlar eksik olmasına rağmen aynı aktörler tarafından aynı zaman diliminde gerçekleşen Koçgiri katliamı ile ilgili

oturumlarda Pontus Soykırımına ilişkin tek kelime etmezler.[\[6\]](#) Yusuf Ziya “İstiklal” Mahkemesi üyesi olarak bu insanlık dışı kararlar veren “kuruluş” döneminin kabusu gezici giyotinlerin kaldırılmasına muhaliftir.[\[7\]](#) Hasan Hayri Bey, 1915 Ermeni Soykırımına katılan ve Soykırımı Dersim Bölgesinde organize eden, katılan İttihat Terakki’nin bir üyesi ve ordu subayıdır. Kızıl cellad denilen ve temel amacı Alevileri-Kızılbaşları İslamlaştırmak olan 1894-96 Ermeni kırımlarında aktif rol alan Hamidiye Alaylarını kuran Sultan Abdülhamid’in aşiret mekteplerinde eğitilmiş (3 ekim 1896) Hamidiye Alaylarının mensubudur.[\[8\]](#)

İşbirliği boyutunun tartışılması önümüzde duran ertelenmez bir görevdir. İşbirliğine ilişkin son bir örnek vererek konuyu kapatmak isteriz;

Türkiye Büyük Millet Meclisinin 25 Ocak 1923 günlü oturumunda Kürt milletvekillerinden Bitlis Mebusu Yusuf Ziya Bey yaptığı bir konuşmada TBMM’nin omurgasının teşkil eden son Osmanlı Meclisi Mebusanına ilişkin 1919 seçimleri ile ilgili olarak Kürtlerin İttihat ve Terakki Partisi mensupları ile yapılan ittifaka dair - tarihin tekerrürü gibi- bugüne ışık tutan ve bugün için de üzerinde düşünülmesi gereken cümleler kurar: “Arkadaşlar! İşte bugünlerde Kürtler serbest sahada ve hiçbir tazyik altında olmayarak bu seçimlere iştirak ettiler. Eğer Kürtler ayrılık, gayrılık gütseydiler bu seçimlere iştirak etmez ... arkasını döner, kendi fikirlerini öne çıkarmak için uğraşırlardı. Hiçbir vakit, hiçbir tazyik onları o yollarından çeviremezdi. ... Arkadaşlar İngilizler, bütün milyonlarıyla, altınlarıyla çalıştıkları halde, Kürtler, bu intihaba iştirak ettiler, bu intihaba iştirakleriyle yalnız bu gayeyi istihdaf ettiler, o da; Türk kardeşleriyle teşriki mesai etmek...”[\[9\]](#) Bu cümleler tanıdıktır. Ne yazık ki bugün aynı cümleleri kuranların sözlerinde keramet aranmaktadır.

Dersim Tertelesi/Soykırımı için 1937-38 tarihleri verilir. Oysa operasyonlar 1938’de durmamıştır. 1942 yılına kadar sıcak çatışmaların devam ettiği devletin yeni açıklanan gizli belgelerinde bulunmaktadır.[\[10\]](#)

Bölgede/Coğrafyada Ermeni Soykırımının hayaletinin halen dolaştığını söyleyebiliriz. Gerek

Koçgiri kırımını gerekse Dersim Soykırımında hem fail Ermeni Soykırımına atıf yapmış, hem de Ermeni Soykırımını mağdurun hafızasında tazeliğini korumaktadır. *Ermeni Soykırımı sürecinde Erzurum valisi görevinde bulunan ve mütarekede Malta'ya sürgün edilen Umumi Müfettiş Tahsin Uzer'in Başvekalet'e gönderdiği 12.2.1936 günlü şifre telgrafında; "... kendilerinin silahtan tecrit edildikten sonra Ermenilerin akibetlerine uğrayacakları fikir ve kanaati yeni değildir.(abç) Bu kanaat onlar için bir iman kadar kuvvetli ve eskidir."* Sözleri bu hafızaya işaret ederken aynı zamanda Ermeni Soykırımının itirafıdır. Devletin buralarda bakiyelerini aramakta olduğunu biliyoruz; 8 Eylül 1982 tarihinde, her ilin sıkıyönetim komutanlıkları kendi bölgelerindeki Emniyet Teşkilatına *sorumluluk bölgesinde Ermeni asıllı (Ermeni) şahısların bulunup bulunmadığının tespiti ve tespit edildiği an gözaltında kontrol edilmesi için gerekli tahkikatın yapılması emrini verir."*^[11] her vesile ile kripto Ermenilere ilişkin listeler açıklanmakta, ekrandan bu listeler sallanmaktadır.

^[1] PhippeFrossard-Nurten Kırmızıgül, Özgürlüğün Yara İzleri, Ceren Kültür Y. Ocak 2026

^[2] N. Dadrian&Taner Akçam, "Tehcir ve Taktıl" Divan-ı Harbi Örfi Zabıtları, İttihad ve Terakki'nin Yargılanması 1919-1922, İstanbul Bilgi Ün. Y. 2008 s 691-694Vahakn

^[3] Çok kullanılan kurtarma ve sığınma kavramları da sorunludur. Bölgenin Tarihi Ermenistan'ın bir parçası olduğu unutulmamalıdır.

^[4] BOA Y. A. HUS. 249/50

^[5] Hovsep Hayreni, Yukarı Fırat Ermenileri, 1915 ve Dersim, Yayına Hazırlayan:Yasemin Gedik, Belge Y.2016

^[6] <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/GZC/d01/CILT02/gcz01002085.pdf>, s. 248-256.

[7] <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/GZC/d01/CILT02/gcz01002144.pdf>, s. 613

[8] Hasan Hayri ile ilgili meraklısına geniş bir suç kaydı için:
<https://www.facebook.com/profile/100003147729225/search/?q=hasan%20hayri> (son erişim 12 Mayıs 2026)

[9] <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d01/c026/tbmm01026180.pdf>, s. 506.

[10] BCA 30 10 111 751 33, BCA 30 10 111 751 34, BCA 30 10 111 751 35

[11] Taner Akçam, Yüzyıllık Apartheid, Aras Y. 2023, s 84